

УДК 321.01:321.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2026.34.29>

ПОНЯТТЯ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ СУЧАСНОСТІ

Мельник Юлія,

кандидат політичних наук,

доцент кафедри мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін

Міжнародного гуманітарного університету

ORCID ID: 0000-0002-0392-4941

У статті здійснено комплексний аналіз трансформації політичної відповідальності в умовах модернізації сучасних політичних систем, що характеризуються зростанням складності суспільних процесів, посиленням глобалізаційних впливів та стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій. Обґрунтовано, що зміни у структурі влади, формах політичної взаємодії та механізмах прийняття рішень суттєво трансформують традиційні уявлення про політичну відповідальність як інструмент контролю й підзвітності. У сучасних умовах вона виходить за межі суто правового регулювання та набуває комплексного характеру, поєднуючи інституційні, морально-етичні, комунікативні та соціокультурні складові.

У роботі здійснено системний аналіз основних теоретичних підходів до осмислення політичної відповідальності, зокрема інституційного, нормативного та комунікативного. Показано, що в умовах модернізації відбувається переосмислення ролі держави як єдиного носія владних повноважень, водночас зростає значення громадянського суспільства, недержавних акторів, медіа та міжнародних інституцій у процесі формування політичної відповідальності. Особлива увага приділяється трансформації механізмів підзвітності, які дедалі більше ґрунтуються не лише на формальних процедурах контролю, а й на публічній оцінці, комунікативній взаємодії та соціальній довірі.

Обґрунтовано, що в умовах сучасних трансформацій політична відповідальність постає як динамічний багаторівневий процес, у межах якого поєднуються правові, інституційні та символічні елементи. Вона виконує не лише функцію контролю за діяльністю влади, а й відіграє ключову роль у забезпеченні легітимності політичних рішень, стабільності політичної системи та інтеграції суспільства. У статті підкреслюється, що розуміння політичної відповідальності як комплексно соціально-політичного феномена є необхідною передумовою для адекватного аналізу сучасних трансформацій влади та формування ефективних моделей демократичного управління.

Ключові слова: політична відповідальність, модернізація політичних систем, політична влада, демократичне врядування, підзвітність, легітимність, громадянське суспільство, політичні інститути.

Melnyk Julia. The Concept of Political Responsibility in the Context of the Modernization of Contemporary Political Systems

The article provides a comprehensive analysis of the political responsibility transformation in the context of contemporary political systems modernization, characterized by increasing societal complexity, intensified globalization processes, and the rapid information development and communication technologies. It substantiates that changes in the structure of power, political interaction forms, and decision-making mechanisms significantly transform traditional understandings of political responsibility as a tool of control and accountability. Under modern conditions, political responsibility extends beyond purely legal regulation and acquires a complex character that combines institutional, moral-ethical, communicative, and sociocultural dimensions.

The study offers a systematic analysis of the main theoretical approaches to understanding political responsibility, including institutional, normative, and communicative perspectives. It demonstrates that in the context of modernization there is a rethinking of the role of the state as the sole bearer of authority, while the importance of civil society, non-state actors, the media, and international institutions in shaping political responsibility is increasing. Particular attention is paid to the transformation of accountability mechanisms, which increasingly rely not only on formal procedures of control but also on public evaluation, communicative interaction, and social trust.

It is argued that under contemporary conditions political responsibility emerges as a dynamic, multi-level process that integrates legal, institutional, and symbolic elements. It performs not only a controlling function but also plays a key role in ensuring the legitimacy of political power, the stability of political systems, and the integration of society. The article emphasizes that understanding political responsibility as a complex socio-political phenomenon is a necessary prerequisite for an adequate analysis of current transformations of power and for the development of effective models of democratic governance.

Key words: political responsibility, modernization of political systems, political power, democratic governance, accountability, legitimacy, civil society, political institutions.

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформації політичних систем, зумовлених глобалізаційними процесами, розвитком інформаційних технологій та зростанням суспільних очікувань щодо відкритості й підзвітності влади, особливої актуальності набуває проблема політичної відповідальності, адже зміни, що відбуваються у структурі та характері її взаємодії з суспільством, зумовлюють потребу в переосмисленні сутності, змісту й функціонального призначення відповідальності політичних акторів у сучасних умовах.

Сьогодні модернізація політичних систем супроводжується ускладненням політичних процесів, посиленням ролі недержавних учасників політики та трансформацією традиційних механізмів легітимації влади. За таких обставин класичні підходи до розуміння політичної відповідальності, зосереджені переважно на формальних або юридичних її вимірах, виявляються недостатніми для пояснення нових моделей взаємодії між владою і суспільством. Це актуалізує потребу в комплексному осмисленні політичної відповідальності як багатовимірного явища, що поєднує інституційні, нормативні, етичні та комунікативні аспекти.

Особливої значущості проблема політичної відповідальності набуває в умовах демократичних трансформацій, криз довіри до політичних інститутів і зростання впливу інформаційного простору на формування громадської думки. У такому контексті наукове осмислення політичної відповідальності постає як важливий інструмент аналізу механізмів функціонування влади, її легітимації та стабільності.

Метою статті є проведення дослідження поняття політичної відповідальності в контексті модернізації політичних систем сучасності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній політичній науці поняття політичної відповідальності опрацьовується переважно у зв'язі з концептом політичної підзвітності та проблематикою легітимації влади в умовах ускладнення політичного управління й багаторівневості прийняття рішень. Значний масив досліджень спрямовано на уточнення того, як громадяни атрибуують відповідальність політичним акторам (уряду, лідерам, партіям) за результати політики та події, особливо в ситуаціях інституційної й процедурної складності. Окремий сегмент актуальних публікацій присвячено впливу різних механізмів політичної та соціальної підзвітності на сприйняття громадянами легітимності владних рішень і довіру до інституцій. Окремої уваги заслуговують нові оглядові праці Г. Армаш, С. Балан, Л. Балущька, А. Коломієць, І. Кресіна, Я. Лазебник, Г. Малкіна, А. Понамаренко, М. Самуйлік та ін., що фіксують розширення предметного поля: від класичного розуміння відповідальності як наслідку формальних процедур до її трактування як багатовимірної категорії, у якій поєднуються інституційні правила, норми політичної етики, практики публічного виправдання та механізми символічної легітимації.

Виклад основного матеріалу. Модернізація політичних систем у сучасних умовах постає як складний, багатовимірний і динамічний процес трансформації інститутів влади, механізмів управління та форм політичної взаємодії, зумовлений глобальними соціально-економічними, технологічними й культурними змінами. Вона охоплює не лише оновлення формальних структур публічного управління, а й глибоку перебудову принципів функціонування політичної влади, способів легітимації рішень, моделей участі громадян та характеру взаємовідносин між державою і суспільством.

У цьому контексті модернізація виступає як процес адаптації політичних систем до нових умов суспільного розвитку, що передбачає підвищення їхньої ефективності, відкритості та здатності реагувати на зростаючу складність соціальних процесів.

Н. Гедікова вказує, що «масштабні модернізаційні процеси на рубіжні двох останніх століть визначили нові орієнтири цивілізаційного розвитку і змінили геополітичну ситуацію у світі. Ці процеси стали основним джерелом соціальної і політичної трансформації багатьох країн» [1, с. 21].

Суттєвою ознакою сучасної модернізації є перехід від ієрархічних, централізованих моделей управління до більш гнучких, мережевих і децентралізованих форм організації влади. Така трансформація супроводжується зростанням ролі громадянського суспільства, посиленням впливу наднаціональних інституцій і поширенням цифрових технологій, що змінюють традиційні механізми політичної комунікації та участі. Унаслідок цього політична система набуває рис відкритості, взаємозалежності та багаторівневості, що зумовлює перегляд класичних уявлень про суверенітет, владу, роль громадянського суспільства тощо.

У теоретичному вимірі модернізація політичних систем розглядається як безперервний процес адаптації до нових соціальних викликів, у межах якого відбувається переосмислення ролі держави, інститутів демократії та механізмів представництва. Вона поєднує елементи інституційної стабільності та інноваційних змін, спрямованих на забезпечення ефективності управління, легітимності влади й узгодження суспільних інтересів.

Таким чином, модернізація постає не лише як техніко-організаційне оновлення політичних структур, а як глибокий соціально-політичний процес, що визначає траєкторію розвитку сучасних політичних систем.

У контексті окреслених трансформацій політичної системи особливого значення набуває осмислення ролі політичної відповідальності як ключового чинника її функціонування та розвитку адже саме вона забезпечує зв'язок між владою та суспільством, виступає основою легітимності політичних рішень і визначає міру підзвітності суб'єктів влади перед громадянами.

Безумовно, трактування поняття політичної відповідальності зазнало суттєвої еволюції, проходячи кілька послідовних етапів, зумовлених змінами суспільно-політичного розвитку та трансформацією форм владарювання. На ранніх етапах політичної думки відповідальність розглядалася переважно крізь призму персоніфікованої влади й морально-етичних зобов'язань правителя перед підданими, що було характерно для традиційних та домодерних суспільств. У період становлення національних держав і розвитку конституціоналізму акцент поступово зміщується на правову відповідальність органів влади, закріплену у нормах публічного права та механізмах інституційного контролю.

Подальший розвиток демократичних інститутів зумовив розширення розуміння політичної відповідальності як системи взаємовідносин між владою та суспільством, у межах якої ключового значення набувають виборчі процедури, парламентський контроль і принцип підзвітності. На цьому етапі політична відповідальність починає усвідомлюватися не лише як юридичний обов'язок, а як інструмент забезпечення легітимності та стабільності політичної системи.

Сьогодні аналіз наукових джерел різної спрямованості свідчить про наявність як спільних підходів, так і суттєвих розбіжностей у трактуванні політичної відповідальності як складного та багатовимірного феномена.

Сьогодні різні теоретичні школи по-різному інтерпретують зміст політичної відповідальності. Ліберальна традиція акцентує увагу на індивідуальній відповідальності політичних акторів перед виборцями та верховенстві права як основі підзвітності. Республіканський підхід підкреслює значення громадянської доброчесності, спільного блага та активної участі громадян у контролі влади. У межах інституціонального підходу політична відповідальність розглядається як елемент стабільного функціонування політичної системи, що забезпечується через формалізовані процедури, правила та механізми стримувань і противаг.

У науковому дискурсі сформувалося кілька основних напрямів її інтерпретації, що відображають різні теоретико-методологічні підходи до розуміння природи та змісту цього явища.

Зокрема, значна частина дослідників розглядає політичну відповідальність як різновид соціальної відповідальності, пов'язаний із реалізацією владних повноважень та оцінкою діяльності суб'єктів політики з боку суспільства [2, с. 578; 3, с. 24; 4, с. 32; 5, с. 18]. Водночас у науковій літературі простежується підхід, відповідно до якого політична відповідальність трактується як самостійний, автономний вид відповідальності, що має власні підстави виникнення, суб'єктний склад і специфічні механізми реалізації [6, с. 169].

Окрему групу досліджень становлять праці, у яких аналізується співвідношення політичної відповідальності з конституційно-правовою, зокрема в контексті меж їх взаємодії, взаємодоповнюваності та відмінностей у механізмах реалізації [7; 8, с. 23]. Поряд із цим у науковому дискурсі поширеним є підхід, що пов'язує політичну відповідальність із морально-етичними засадами суспільного життя, такими як справедливість, суспільна довіра, патріотизм та моральний обов'язок суб'єктів влади перед громадянами [7].

Важливе місце у дослідженнях посідає й проблематика зворотного зв'язку між владою та суспільством, що виявляється у підзвітності політичних акторів народу як джерелу влади, а також у відповідальності, що виникає внаслідок реалізації делегованих повноважень [9, с. 52–53]. Поряд із цим окремі науковці наголошують на ситуативному та вибіркового характері політичної відповідальності, підкреслюючи її залежність від конкретних політичних умов, балансу сил та рівня розвитку демократичних інститутів [10, с.50-54].

«Політична відповідальність у сучасній науці, зазвичай, сприймається у двох сенсах. У широкому розумінні вона інтерпретується як будь-які заходи несприятливого характеру, які накладаються на володарюючого суб'єкта за його поведінку, що відхиляється від політико-правових та інших норм. У вузькому значенні під політичною відповідальністю розуміється реакція держави та суспільства на факт скоєння представником влади певного правопорушення, яке переслідується згідно із законом» [11, с. 102].

Сьогодні поняття політичної відповідальності зазнає суттєвого переосмислення, виходячи за межі свого традиційного тлумачення як суто юридичної або інституційної категорії. Якщо раніше політична відповідальність переважно ототожнювалася з формальними механізмами підзвітності — виборами, парламентським контролем, юридичною відповідальністю посадових осіб, — то в умовах модернізації політичних систем вона дедалі більше набуває комплексного, багатовимірного характеру.

У сучасному політичному контексті політична відповідальність постає як динамічний процес, що формується на перетині інституційних, соціальних, комунікативних і ціннісних чинників. Вона перестає бути виключно реакцією на порушення норм і все більше виступає механізмом постійної взаємодії між владою та суспільством. Зміщення акценту від формальної відповідальності до публічної підзвітності зумовлює зростання ролі громадянського суспільства, медіа та цифрових платформ у формуванні оцінок діяльності політичних акторів.

У результаті трансформацій змінюється й суб'єктний вимір політичної відповідальності: вона більше не обмежується державними інститутами, а поширюється на ширше коло учасників політичного процесу — політичні партії, лідерів громадської думки, експертні спільноти, міжнародні організації. Водночас посилюється значення моральної та символічної відповідальності, яка ґрунтується не лише на правових нормах, а й на суспільних очікуваннях, довірі та публічному визнанні.

Отже, у сучасних умовах політична відповідальність трансформується з інструмента формального контролю на комплексний соціально-політичний механізм, що забезпечує узгодження інтересів, підтримку легітимності влади та стабільність політичної системи в умовах постійних змін.

Таким чином, у сучасному науковому дискурсі політична відповідальність постає як комплексна категорія, що поєднує правові, політичні, моральні та комунікативні складові. Вона функціонує не лише як інструмент контролю, а й як механізм забезпечення довіри, стабільності та легітимності політичної системи. У цьому контексті визначення політичної відповідальності потребує відмови від вузького нормативного підходу та переходу до багатовимірного розуміння, яке враховує динаміку сучасних політичних процесів і трансформацію взаємовідносин між владою та суспільством.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що політична відповідальність у сучасних умовах постає як складне, багатовимірне явище, зміст якого істотно трансформується під впливом процесів модернізації, глобалізації та інформаційно-комунікаційних змін. Аналіз теоретичних підходів дозволив дійти висновку, що політична відповідальність не може бути зведена виключно до правової чи інституційної категорії, а має розглядатися як комплексне соціально-політичне явище, що поєднує нормативні, моральні, комунікативні та інституційні компоненти. У сучасних політичних системах вона дедалі більше постає як динамічний процес взаємодії між владою та суспільством, спрямований на забезпечення легітимності й стабільності публічної влади.

Проведений аналіз засвідчив, що трансформація політичної відповідальності зумовлена зміною характеру політичних інститутів, зростанням ролі недержавних акторів і впливом інформаційного середовища. Унаслідок цього традиційні механізми підзвітності виявляються недостатніми, а відповідальність дедалі частіше набуває багаторівневого й дифузного характеру. Водночас посилюється значення комунікативних практик, публічної оцінки та символічних форм відповідальності, які доповнюють або навіть заміщують формалізовані правові процедури. Така трансформація зумовлює необхідність перегляду усталених теоретичних підходів до аналізу політичної відповідальності.

Література:

1. Гедікова Н.П. Трансформація політичної системи України в контексті сучасних викликів. *Політичне життя*. 2023. № 4. С. 21–28.
2. Коломієць А.Є. Моральні аспекти політичної відповідальності. *Молодий вчений*. 2016. № 3. С. 577–582.
3. Малкіна Г.М. Демократія і політична відповідальність. Сучасна українська політика. *Політики і політологи про неї*. 2010. Вип. 21. С. 23–32.
4. Понамаренко А.Б. Політична відповідальність народу. *Політичне життя*. 2019. № 1. С. 31–36.
5. Самуйлік М.М. Політична відповідальність: специфіка, структура, функціонування: автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Одеса, 1997. 24 с.
6. Балуцька Л. Сутність політичної відповідальності: часова тривимірність та суб'єктно-об'єктні особливості. *Вісник Львівського університету. Серія філософія*. 2011. Вип. 14. С. 166–174.
7. Армаш Г. Особливості відповідальності «державних політичних діячів»: співвідношення політики та закону. *Юридичний журнал*. 2005. № 11. С. 20–26.
8. Балан С. Політична відповідальність у процесі здійснення державної влади. *Наукові записки Курасівські читання*. 2005. Вип. 30. С. 23–33.
9. Кресіна І.О., Балан С.В. Політична відповідальність: суть, ознаки, особливості. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2009. 68 с.

10. Самуйлік М. М. Політична відповідальність громадянського суспільства та її гібридні деформації в сучасних умовах. *«Політикус»*. 2019. Випуск 3. С. 50–54.
11. Лазебник Я. Політична відповідальність як різновид соціальної відповідальності. *Інформаційне суспільство і Природа: вектори взаємовпливу* : збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 21–22 листопада 2024 р.). Київ : Вид-во «Каравела», 2024. 3.С. 101–105.

Дата першого надходження статті до видання: 19.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.05.2026